

ПРАВО НА ДОСТОВІРНУ ІНФОРМАЦІЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE RIGHT TO RELIABLE INFORMATION IN THE MINDS OF THE MILITARY STAND

Голосніченко Д.І., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

В статті розглядається поняття достовірної інформації та право на її отримання в сучасних умовах воєнного стану. Інформація в сучасних умовах набуває достатньо важливого значення для реалізації інших прав людини і громадянина. Доступ до інформації є однією зі складових права людини на інформацію, яке закріплене ст. 34 Конституції України. Право громадян на інформацію аналізується як самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним способом. Достовірність інформації розглядається як одна з її властивостей, що полягає в правдивості та відсутності помилок, наближеності до першоджерела та можливості у людини об'єктивно сприймати відомості та події. Дезінформація це виклик для всього світового співтовариства, на її шкоду звертається увага не в одній доповіді ООН на національному рівні проймаються стратегії щодо подолання дезінформації та інших викликів кібербезпеці. В умовах цифровізації українського суспільства значно збільшився обсяг та швидкість розповсюдження інформації, це стосується всіх сфер життя людини. В умовах воєнного стану розголошена інформація не повинна безпосередньо або навіть опосередковано загрожувати життю і здоров'ю людей, обороні та державній цілісності України. Вільний обіг інформації дозволяє суспільству розвиватися та прогресувати, а людям реалізовувати свої права. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законодавством, яким також визначено вичерпний перелік підстав для відмови у наданні інформації. Необхідно відмежовувати обмеження доступу до інформації та її достовірність, важливим є те, щоб на практиці ці поняття не підмінялися. В умовах воєнного стану розголошена інформація не повинна безпосередньо або навіть опосередковано загрожувати життю і здоров'ю людей, обороні, державному суверенітету та цілісності України. В умовах воєнного стану має бути чіткий баланс між відкритістю інформації та захистом національної безпеки. Необхідно чітко відчувати ту межу між тим яку інформацію можна розповсюджувати, а яку ні або не бажано в умовах воєнного стану та регулювати це на законодавчому рівні. Для реалізації права на достовірну інформацію важливо отримувати її з офіційних джерел та з розумінням ставитися до обмежень, які передбачені в умовах воєнного стану.

Ключові слова: інформація, достовірна інформація, публічна інформація, право на інформацію, доступ до інформації, дезінформація, цифровізація, воєнний стан.

The article examines the concept of reliable information and the right to it in the current minds of the military camp. Information in today's minds assumes sufficient importance for the implementation of other rights of people and citizens. Access to information is one of the basic rights of a person to information, as enshrined in Art. 34 of the Constitution of Ukraine. The right of citizens to information is analyzed as an independent constitutional right that allows people to freely discover, obtain, transmit, create and disseminate information in any legal way. The reliability of the information is seen as one of the authorities, which lies in the truthfulness and validity of the information, the proximity to the first step and the ability of people to objectively perceive information and information. Disinformation is a rallying cry for all world society, and according to more than one UN report at the national level, strategies for dealing with disinformation and Other cybersecurity reports. In the minds of digitalization of the Ukrainian community, there has been a significant increase in the availability of information in all spheres of human life. In the minds of the military, the information is not completely innocent, but it indirectly threatens the life and health of people, the defense and sovereignty of Ukraine. A good flow of information allows communities to develop and progress, and people to exercise their rights. Public information is open, except for the limitations established by law, which also designate a comprehensive range of options for viewing this information. It is necessary to maintain a balance between access to information and reliability, but it is important that in practice these concepts are not altered. In the minds of the military, the information is not guilty of any harm, but it will indirectly threaten the life and health of people, defense, sovereignty and integrity of Ukraine. In the minds of the military, there is a clear balance between the transparency of information and the protection of national security. It is necessary to clearly understand the difference between how information can be disseminated everywhere, and what is not important in the minds of the military and how it will be regulated by the legislator. To exercise the right to reliable information, it is important to remove it from official documents and put it in reasonable consideration before passing it on to the military forces.

Key words: information, reliable information, public information, right to information, access to information, disinformation, digitalization, military station.

В умовах цифровізації українського суспільства значно збільшився обсяг та швидкість розповсюдження інформації, це стосується всіх сфер життя людини. Вільний обіг інформації дозволяє суспільству розвиватися та прогресувати, а людям реалізовувати свої права. Інформація в сучасних умовах набуває достатньо важливого значення для реалізації інших прав людини і громадянина.

Під правом на інформацію, яке належить кожному, законодавець передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

В статті 5 Закону України «Про інформацію» зазначено, що реалізація цього права не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [1].

Як вірно зазначають дослідники, доступ до інформації є однією зі складових права людини на інформацію, яке закріплене ст. 34 Конституції України. Право грома-

дян на інформацію – самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним способом. Нині з впевненістю можна стверджувати, що інформаційні права людини лежать в основі розбудови демократичної правової держави, є одним з основних інститутів громадянського суспільства та головним надбанням і цінністю європейської спільноти [2, с. 70].

Поняття інформації досліджується вченими з філософських, соціологічних, економічних та інших аспектів. Ми зосередимо свою увагу на вивченні інформації та її достовірності з позицій права.

Поняття інформації та певних ознак її достовірності з позицій права розкривається в дослідженнях таких вчених як В.О. Копилова, І.В. Аристової, О.В. Синеєкого, Б.А. Кормич, С.Р. Водорезової, В.В. Кашки, А.О. Аносова, Г.І. Гайдура, З.М. Бржевської та інших.

На думку О.В. Синеєкого, інформація це відомості щодо людей, предметів, фактів, подій, явищ і процесів, незалежно від форми їх подання, передані усним, пись-

мовим або іншим способом, в тому числі за допомогою умовних сигналів, технічних засобів і т. п. [3, с. 94].

Б.А. Кормич під інформацією розуміє відомості, що були організовані в такій формі, документовані, передані або оголошені таким чином, що можуть бути сприйнятими іншою особою [4, с. 10].

Відповідно до норм Конституції України «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір».

Таким чином, законодавець в основному Законі закріплює право на інформацію. Його деталізація та власне поняття інформації закріплено в цілій низці вітчизняних нормативно-правових актів, ключовим серед них є Закон України «Про інформацію». Цей Закон закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України. Зазначається, що всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Під інформацією розуміється документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [1]. Крім того, цей Закон визначає основу правового статусу інформації. Інші законодавчі акти деталізують окремі аспекти або види інформації.

В Цивільному кодексі України інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5]. Законом України «Про доступ до публічної інформації» закріплено, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації [6].

Ще більш детально розкривається зміст поняття «інформація» у визначенні, закріпленому Законом України «Про захист економічної конкуренції»: «Інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості» [7]. Як бачимо, у даному визначенні законодавець акцентує увагу на різновидах інформації.

Проаналізувавши різноманітні підходи законодавця щодо визначення «інформації», необхідно підтримати позицію багатьох вчених, що її закріплення по суті в Законі України «Про інформацію» [1] можна визнати найбільш вдалим.

Крім того, в статті 10 Закону України «Про інформацію» наводиться невичерпний перелік видів інформації. Зміст інформації законодавець обрав в якості критерію для її поділу на види, серед яких наводиться: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; критична технологічна інформація та інші види інформації.

За порядком доступу інформація поділяється на відкритую та з обмеженим доступом. На законодавчому рівні закріплені принципи, що будь-яка інформація є відкри-

тою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну, таємну та службову (ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»). Конфіденційною є інформація про фізичну особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані) і порушити її – це означає порушити норму ст. 182 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності приватного життя». Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Розголошення такої інформації може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Поширення її в умовах воєнного стану може призвести до притягнення до кримінальної відповідальності. Найчастіше це відповідальність за нормами ст. 114-2 Кримінального кодексу України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України», в залежності від характеру діяння особу може бути притягнуто до відповідальності за статтею 111 Кримінального кодексу України «Державна зрада», статтею 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» або статтею 436-2 Кримінального кодексу України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [8].

Необхідно відноситися з розумінням до того, що в умовах воєнного стану ще більша частина інформації стала таємною або знаходиться під певним грифом доступу.

Нас цікавить дослідження достовірної інформації, яка може стосуватися будь-яких відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації, це можуть бути документи, інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Відповідно до норм чинного законодавства, право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та медіа про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [1].

Право громадян на доступ до публічної інформації закріплено в статті 34 Конституції України [9]. Крім того, принцип доступу громадян до інформації, розпорядниками якої є державні органи та органи місцевого самоврядування, закріплений у багатьох нормативно-правових актах. Так, в Законі України «Про доступ до публічної інформації» закріплені гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації тощо [6]. В Бюджетному кодексі закріплено принцип прозорості бюджетної системи в поєднанні з її публічністю [5].

Важливим є те, що всі ці принципи закріплюють право на доступ до інформації навіть в умовах воєнного стану.

Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законодавством, яким також визначено вичерпний перелік підстав для відмови у наданні інформації.

Але законом передбачені випадки обмеження доступу до публічної інформації. Це проявляється в так званому «трискладовому тесті», який закріплений в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та деталізований в Постанові Пленуму ВАСУ від 29.09.2016 № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» [10].

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

- виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

- розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

- шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Досить важливим є те, що доступ до інформації може бути обмежено за умови додержання саме сукупності всіх трьох підстав, з урахуванням ситуації, в якій розвиваються події, знаходиться конкретна людина.

При цьому, необхідно розуміти, що в умовах воєнного стану від своєчасного надання достовірної інформації про загрози та ситуацію, яка складається на території України, особливо в прифронтових, окупованих та деокупованих зонах часто залежить життя і здоров'я людей.

Як вже зазначалося, інформації в цілому та окремим її видам притаманні такі властивості як конфіденційність, цілісність та доступність. В окремих випадках виділяють таку важливу властивість для нашого дослідження як достовірність інформації.

По суті достовірність визначають як властивість інформації бути правильно сприйнятою, ймовірність відсутності помилок, безсумнівна правильність наведених відомостей, які сприймає людина.

Достовірність інформації визначається її властивістю відображати реально існуючі об'єкти з потрібною точністю. Під терміном достовірність інформації дослідники розуміють наближеність інформації до першоджерела та адекватне сприйняття об'єкта розгляду суб'єктами системи інформаційного простору. Крім того, під терміном «достовірність» розуміється її адекватне сприйняття об'єкта, що її розглядає в межах системи інформаційного сховища. Розглядаючи визначення достовірності можна сміливо сказати, що достовірність розглядається не зовсім в рамках підсистеми інформаційної безпеки, а у визначенні цінності інформації, що зберігається [11, с. 106].

На наш погляд, достовірність інформації можна визначити як одну з її властивостей, що полягає в правдивості та відсутності помилок, наближеності до першоджерела та можливості у людини об'єктивно сприймати відомості та події.

Необхідно відмежовувати обмеження доступу до інформації та її достовірність, важливим є те, щоб на практиці ці поняття не підмінялися. В умовах воєнного стану розголошена інформація не повинна безпосередньо або навіть опосередковано загрозувати життю і здоров'ю людей, обороні, державному суверенітету та цілісності України.

Так, у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [12] передбачається можливість обмеження поширення певної інформації та втручання в діяльність засобів масової інформації, крім того після введення в Україні Указом Президента воєнного стану, передбачені певні обмеження свободи слова, визначені статтею 34 Конституції України.

Перш за все, ці обмеження стосуються поширення інформації про сили та засоби оборони країни. Так, зараз існує Перелік інформації, яку не можна публікувати засобом масової інформації. Зокрема, до такої інформації належать:

1. Найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів у районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їхнього розташування, чисельність особового складу військових частин (підрозділів).

2. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їхній стан та місця зберігання.

3. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти.

4. Інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються.

5. Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені).

6. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань.

Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються).

7. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху) тощо [13].

Для реалізації права на достовірну інформацію важливо отримувати її з офіційних джерел, а не з різноманітних телеграм-каналів, інших соціальних мереж від псевдоекспертів та з розумінням ставитися до обмежень, які передбачені в умовах воєнного стану.

Під час воєнного стану є необхідним використовувати офіційні джерела інформації, це – інформація від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, з їх офіційних сторінок, записів, коментарів, виступів та відповідей на запити їх посадових осіб.

Інформацію про хід війни, ситуацію в прифронтових та окупованих зонах, щодо сил та засобів оборони країни необхідно отримувати від офіційних представників Міністерства оборони України, головнокомандуючого Збройних сил України, прес-офіцерів Збройних сил України. Інформацію на місцевому та регіональному рівні від посадових осіб місцевих військових адміністрацій та офіційних видань, сайтів цих органів.

Але, в перший рік повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну багато хто з державних органів-розпорядників публічної інформації просто закрили доступ до неї, згодом ситуація виправилася, й зараз кожен громадянин України може реалізовувати своє право на доступ до публічної інформації в межах чинного законодавства.

Україна приділяла значну увагу реалізації права на достовірну інформацію та протидії дезінформації ще до повномасштабного вторгнення Російської Федерації та оголошення воєнного стану.

Так, в Стратегії кібербезпеки України, передбачено, що розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки відбуватиметься в тому числі шляхом створення діючої робочої групи з метою протидії гібридним загрозам та поширенню дезінформації [14]. Стратегія інформаційної безпеки України до глобальних викликів та загроз відносить збільшення дезінформаційних кампаній, а до національних викликів та загроз – обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії. Крім того, стратегічною ціллю номер один визначено протидію дезінформації та інформаційним операціям [15].

Крім того, у березні 2021 року був утворений спеціальний робочий орган Ради національної безпеки і оборони України – Центр протидії дезінформації, як зазначається, з метою протидії загрозам національній безпеці та інтер-

есам України в інформаційній сфері, й, зокрема, ефективної протидії пропаганді, деструктивним дезінформаційним впливам та кампаніям [15].

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що в умовах воєнного стану має бути чіткий баланс між відкритістю інформації та захистом національної безпеки. Необхідно чітко відчувати ту межу між тим яку інформацію можна розповсюджувати, а яку ні, або не бажано в умовах воєнного стану та чітко регулювати це питання

на законодавчому рівні. Для реалізації права на достовірну інформацію важливо отримувати її з офіційних джерел, а не з різноманітних телеграм-каналів, інших соціальних мереж від псевдоекспертів та з розумінням ставитися до обмежень, які передбачені в умовах воєнного стану. Широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, черговий раз продемонструвало важливість достовірної інформації для забезпечення безпеки та правопорядку в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 №2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 15.12.2024)
2. Кашка В.В. Право на інформацію як фундаментальне право людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 49. Том 1. 2018. С. 70–73.
3. Синеокий О. В. Основи інформаційного права та законодавства в галузі високих технологій та IT-інновацій : учеб. пос. Харків : Право, 2011. 591 с.
4. Кормич Б. А. Інформаційне право : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] Харків : БуруніК, 2011. 333 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15.12.2024)
6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 №2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 15.12.2024)
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення 15.12.2024)
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 15.12.2024)
9. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.12.2024)
10. Постанова Пленуму ВАСУ від 29.09.2016 № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення 15.12.2024)
11. Бржезька З. М., Гайдур Г. І., Аносов А. О. Вплив на достовірність інформації як загроза для інформаційного простору. *Кибербезпека: освіта, наука, техніка*. № 2(2), 2018. с.-105-110 URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/32/73>
12. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 15.12.2024)
13. Перелік інформації, яку не можна публікувати ЗМІ. Платформа прав людини. 29.03.2022. URL: <https://ppl.org.ua/perelik-informaci%D1%97-yaku-ne-mozhna-publikuvati-zmi.html>
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року No 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 15.12.2024)
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року No 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 15.12.2024)